

Hanne Roer er lektor i retorik ved Afdeling for Retorik ved
Københavns Universitet.
E-mail: roer@hum.ku.dk

Hanne Roer:

Klassikerintro

Vi bringer her et uddrag fra Boethius de Dacias værk *De modis significandi*, ”Om betegnelsesmåder”. Boethius er et af de store navne i den første generation (o. 1260-80) af *modister*, dvs. de sprogteoretikere der udarbejdede en teori om sprogets ”måde at betegne på” (*modus significandi*). Han kommenterede Aristoteles’ værker, skrev større værker om betegnelsesmåderne og desuden nogle mindre filosofiske værker om drømme, verdens evighed og det højeste gode (dansk oversættelse 2001). Man kan se ham omtalt som Danmarks største filosof før Kierkegaard, og det synes en god grund til at oversætte denne i sit hjemland ret ukendte filosof.

Desuden nævnes han og de andre modister af enkelte retorikhistorikere, sikkert fordi de i 13. og 14. årh. lancerede et mere teoretisk syn på den skolegrammatik, man havde overtaget fra antikken og siden praktiseret som det første trin af uddannelsen i de syv frie kunster¹. Disse bestod af *trivium*: grammatik, retorik og dialektik, der kunne efterfølges af de sidste fire fag, *quadrivium*: astronomi, musik, geometri, aritmetik. Den traditionelle grammatik kom fra Priscian og Donatus’ skrifter (hyppigt kommenteret i middelalderen) og var langt hen ad vejen beskrivelser af de basale ordklasser. Grammatikken tjente til at lære drengene at læse, skrive og forstå tekster på et grundlæggende niveau, alt sammen på latin. Modisterne var en del af en større strømning, som under indflydelse af de mange nye tekster af Aristoteles, der kom til Vesteuropa på denne tid, søgte at formulere en sammenhængende teo-

1 Roland Barthes, ”Den gamle retorik”, i *K&K*, nr. 84, 1997: 40-41; Christian Kock, *Ordets magt. Retorisk tænkning der holder* (Frederiksberg, Samfundslitteratur 2012): 136-137.

retisk baggrund for de mange overleverede termer og begreber. Som Kelly har udtrykt det, kunne de traditionelle begreber som navnene på ordklasserne anses for at være ”terminology in search of a theory”, altså en sammenhængende og ikke-selvmodsigende fremstilling.² I det omfang de havde haft en sådan i antikken, var den blevet glemt tidligt i middelalderen.

Når filosofen Boethius undertiden optræder i retorikhistorierne, implicerer det et syn på retorik som en sproglig erkendelsesform og på retorikfaget som primært studiet af forholdet mellem sprog og erkendelse. At erkendelse sker i sproget og ikke gennem sproget har været omtrent en forudsætning for megen moderne sprogtænkning siden Nietzsche, såsom strukturalisme, semiotik, sproghandlingsteori og moderne retorik. Det har naturligt nok ført til en interesse for, om tidligere tider ikke skulle have haft en lignende sprogtænkning. Selvom mange filosoffer siden Descartes og Hobbes har forkastet retorik og ønsket et transparent filosofisk sprog, har de mange århundreder forud lokket med udsigten til glemt visdom. Platons mistro til sproget og den kristne dualisme har nok domineret i lange stræk, men i det 20. århundrede har filosoffer og retorikere pegt på helt modsatte tendenser. Heideggers forkærlighed for de præsokratiske filosofdigtere er i den grad blevet overtaget af moderne retorikforskere, der har viet de tidlige sofister stor positiv opmærksomhed og søgt at læse dem fri af Platons fordømmelser. Vi finder også en produktiv konflikt mellem filosofferne og retorikerne i renaissance, men hvad med middelalderen? Var de frie kunster virkelig kun teologiens tjenestepige (*ancilla*), eller skete der noget intellektuelt spændende ’over trivium-niveau’?

Det gjorde der på grammatikkens felt, hvor skolegrammatikken af modisterne og flere andre (både før og efter) blev løftet op på et højere plan med den såkaldte spekulative grammatik. Boethius de Dacia var den mest originale tænker blandt modisterne³; han kom ligesom tre andre samtidige grammatikere, Martinus, Johannes Primus og Johannes Secundus fra Dacia, dvs. dominikanernes betegnelse for Danmark (inklusiv det nuværende Sydsverige) som missionsområde. Vi ved meget lidt om hans liv, men han er nok som meget ung kommet til Paris, sæde for det vigtigste universitet i Europa. Han kan være blevet kandidat (*magister in artibus*) omkring 1270 og derefter have undervist ved artistfakultetet frem til 1277 hvor han ikke længere findes på listerne over pariseruniversitetets magistre.

Pariserbispen Tempier greb i marts 1277 meget usædvanligt ind i magistrernes frihed ved at forbyde 219 teser, hvoraf tre findes ordret hos Boethius: ”At det er den optimale livssituation at kunne vie sin tid til filosofien”, ”At der ikke er noget spørgsmål tilgængeligt for diskussion med fornuftsgrunde som en filosof ikke bør diskutere og afgøre, eftersom fornuftsgrunde er afledt af virkeligheden og filosofien i sine forskellige discipliner udforsker hele virkeligheden” og ”At en naturvidenskabsmand slet og ret må benægte at verden er skabt på et bestemt tidspunkt, fordi han må forholde sig til naturlige årsager og naturlige ræsonnementer; hvorimod

2 L. G. Kelly, *The mirror of grammar, theology, philosophy, and the Modistae* (Amsterdam: Philadelphia : J. Benjamins Pub. Co. 2002): 10.

3 Steen Ebbesen, *Dansk middelalderfilosofi ca. 1170-1536* (København, Gyldendal 2002): 126-171).

den troende kan benægte, at verden er evig, fordi han henholder sig til overnaturlige egenskaber”⁴. Sådanne udsagn er karakteristiske for den såkaldte radikale aristotelisme, som Tempiers forbud satte en stopper for, da de åbenlyst var i strid med katolsk dogmatik. Boethius tilhørte gruppen af radikale aristotelikere, der ønskede, at den erkendende tanke skulle gå ud fra verden, sådan som den møder vores sanser, uden at forlade sig på guddommelig åbenbaring⁵.

Boethius var en af de magistre, der forsvandt fra universitetet, og måske endte han sine dage som dominikanermunk. Hans få overleverede værker er udgivet i *Corpus philosophorum danicorum medii aevi*, men der kendes titler på næsten 30 værker af Boethius⁶. Et grundtema i forfatterskabet er videnskabsteoriens grundspørgsmål: hvad gør viden mulig, og hvornår er en videnskabelig sætning sand? Hans undervisning og forfatterskab, ofte i form af kommentarer til Aristoteles, spændte over grammatik, logik, fysik, etik, naturfilosofi – og retorik. Desværre er der ikke overleveret noget værk om retorik, så det er hovedværket *Modi significandi*, ”Betegnelsesmåder”, der er af størst interesse for retorikhistorikere. Her undersøger han grammatikkens grundlag i de indledende *kvæstioner*, dvs. de spørgsmål han stiller til den senantikke grammatiker Priscian. Herefter følger en gennemgang af ordklasseteorien og syntaksen.

Modisternes grammatik blev kaldt *grammatica speculativa*, fordi de argumenterede for en universel grammatik for alle sprog: de enkelte sprog var forskellige, men måden at forbinde sprogets elementer på måtte være den samme i alle sprog. Sprogets måder at betegne på spejlede intellektets ’måder at forstå’, der igen reflekterede tingenes ’måder at være på’. Tredelingen mellem tingenes måder, *modi essendi*, intellektets måder, *modi intelligendi*, og sprogets betegnelsesmåder, *modi significandi*, var en videreudvikling af Aristoteles’ tegntriade fra *De Interpretatione (Om tolkning)*. Tingene kan forefindes på flere måder, f.eks. konkret og abstrakt; forstanden kan begribe dem således, og sproget har betegnelsesmåder for det. Modisterne antager otte ”generelle væsentlige betegnelsesmåder”, på grundlag af Priscians otte ordklasser. Dertil kommer underkategorier og accidentielle betegnelsesmåder (fx ental/flertal), og i den syntaktiske del behandles regler for kongruens.

Efterhånden er der kommet flere tolkninger af den modistiske teori i lyset af moderne sprogteori⁸. Costatino Marmo⁹ har tolket den modistiske sprogteori som en form for semiotik. Marmo viser at den modistiske grammatik kan forstås som en kodens semiotik, hvor et sprogligt udtryk menes at antage form gennem flere

4 Steen Ebbesen: ”Danske skolastikere i udlandet,” i *Dansk Litteraturhistorie I* (København, Gyldendal, 1984): 415.

5 Jan Pinborg, *Danmarks bidrag til skolastikken: Corpus philosophorum Danicorum medii aevi* (København, C.A. Reitzel, 1977).

6 Ebbesen, *Dansk middelalderfilosofi*: 66-67.

7 Ebbesen, *Dansk middelalderfilosofi*: 151-155.

8 Jan Pinborg, *Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter* (Münster/Westphalen 1967), Irène Rosier, *La grammaire spéculative des Modistes* (Lille, Presses Universitaires de Lille 1983).

9 Costatino Marmo, *Semiotica e linguaggio nella scolastica: Parigi, Bologna, Erfurt 1270-1330. La semiotica dei Modisti* (Roma, Istituto storico italiano per il medioevo, 1994).

betydningsdannelser, kaldet *ratio significandi* og *modus significandi*. Modisterne skil-
ler sig ud fra deres forgængere ved en konsekvent applicering af stof og form på de
sidste niveauer af den sproglige analyse, ifølge Marmo.

Det ontologiske grundlag for den modistiske teori var imidlertid så modsæt-
ningsfyldt, at teorien et par årtier efter Boethius og under kritikken fra nominalis-
tiske skolastikere mistede sin intellektuelle avantgardeposition. På universitetet
havde den et noget længere liv. Flere renaissanceforfattere (som Erasmus, Valla,
Rabelais) morer sig med at spotte de mange teoretiske underinddelinger, som netop
også endte som modisternes problem (for at forklare inkonsistenser i teorien
opfandt de stadigt nye termer). Modisterne kom altså med tiden til at stå for det
værste ved skolastikken, på trods af de oprindeligt – i en tid domineret af logik
– viede sproget en selvstændig opmærksomhed.

I det følgende bringer vi uddrag af Boethius' *Betegnelsesmåder*, nemlig indlednin-
gen og kvæstion 1, 2, 3, 4 og 5. En kvæstion er en drøftelse af spørgsmål efter et fast
skema. Først fremføres argumenter for svaret 'nej' på det stillede spørgsmål og der-
efter for svaret 'ja'. Derefter tager den svarende stilling, begrundet det og tilbageviser
derefter de oprindelige, fejlagtige argumenter¹⁰. Det er omstændeligt, og hver kvæs-
tion fylder gerne 2-3 sider. I 1. kvæstion spørger Boethius, om grammatikeren har
opfundet grammatikken, hvilket afvises: det tilkommer alene metafysikeren at
arbejde med grundlaget for en given videnskab. I 2. kvæstion argumenterer han for,
at alle sprog har samme 'dybdegrammatik', om end ordlydene er forskellige. I 3.
kvæstion argumenterer han for, at grammatikken er en videnskab, i 4. at den er én
afgrænset videnskab. I kvæstion 5 spørger Boethius, "om grammatikken er nødven-
dig". Svaret er, at der findes mange slags videnskaber med hver sin funktion, og at
grammatikken er nødvendig som selvstændig videnskab: "For grammatikken er
nødvendig for mennesket for at kunne udtrykke et intenderet begreb i en velafstemt
tale."

Her nærmer vi os retorikken, og tættere kommer vi næppe Boethius' tanker her-
om. For retorikhistorikere stiller der sig spørgsmålet, om der skete en lignende
videnskabeliggørelse af retorikken i senmiddelalderen? Middelalderretorikken
falder inden for tre områder, prædiken, brevskrivning og poetik. Prædikengenren
blev stærkt influeret af aristoteliseringen i senmiddelalderen ('den tematiske prædi-
ken'), og der er også tendenser til at anskue poetikken mere abstrakt end
håndværksmæssigt (som Dante i hans *Om veltalenhed på folkesproget*). Måske er den
vigtigste lære at retorik altid indgår i et samspil med andre sprogfag, i middel-
alderen trivium-fagene, og altid må defineres ud fra dette samspil.

10 Ebbesen: "Danske skolastikere i udlandet": 420.

Litteratur:

- Boethii Daci Opera. Modi Significandi sive Quaestiones super Priscianum Maiorem.* Corpus philosophorum Danicorum Medii Aevi Vol. IV, pars I. Ed. J. Pinborg & H. Roos. Haunia, Det danske sprog- og litteraturselskab, 1969
- Boethii Daci Opera. Topica-Opuscula.* Corpus philosophorum Danicorum Medii Aevi VI, pars II. Ed. N.G. Green-Pedersen. Haunia, Det danske sprog- og litteraturselskab, 1976
- Boethius de Dacia. *Verdens evighed, Om det højeste gode, Drømme.* Oversat af Green-Pedersen, N. J. Frederiksberg, Det lille Forlag, 2001
- Barthes, Roland. "Den gamle retorik", i *K&K*, nr. 84, 25. Årgang, nr. 2 1997, 21-87
- Dante Alighieri. "Om veltalenhed på folkesproget", i *Dante om sprog og poesi*. Odense, Syddansk Universitetsforlag 2008
- Ebbesen, Steen: "Danske skolastikere i udlandet," i *Dansk Litteraturhistorie I*, København, Gyldendal, 1984.
- Ebbesen, Steen. *Dansk middelalderfilosofi ca. 1170-1536*. København, Gyldendal 2002
- Marmo, Costantino. *Semiotica e linguaggio nella scolastica: Parigi, Bologna, Erfurt 1270-1330. La semiotica dei Modisti*. Roma, Istituto storico italiano per il medioevo 1994
- Kelly, L. G. *The mirror of grammar, theology, philosophy, and the Modistae*. Amsterdam: Philadelphia : J. Benjamins Pub. Co. 2002
- Kock, Christian. *Ordets magt. Retorisk tænkning der holder*. Frederiksberg, Samfundslitteratur 2012
- Pinborg, Jan. *Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter*. Münster/Westphalen 1967
- Pinborg, Jan. *Danmarks bidrag til skolastikken: Corpus philosophorum Danicorum medii aevi*. København, C.A. Reitzel 1977
- Roer, Hanne. "Sprogets oprindelse og fortolkning" i *Almen Semiotik* 13, Århus 1997
- Roer, Hanne. *Beatrice i Paradiset. En rejse i Dantes værker*. Århus Universitetsforlag 2010
- Rosier, Irene. *La grammaire spéculative des Modistes*. Lille, Presses Universitaires de Lille 1983

Boethius de Dacia:

Betegnelsesmåder

Uddrag oversat af Hanne Roer.

I overensstemmelse med hvad Aristoteles siger i første bog af *Om himlen og jorden*: ”En beskeden fejl i grundlaget [principia] bliver stor i virkningerne”, hvis mennesket slutter følgerigtigt – derfor siger Aristoteles et andet sted, at ”grundlaget er af den mindste kvantitet, men af den største kraft” – eftersom en erkendelse opnået fra nogle ting uden en erkendelse af disse tings årsager og grundlag er svag, ufuldstændig og let at glemme – for intet kan vides fuldstændigt, førend der nås frem til de første årsager – må derfor den, der vil lave en afhandling om grammatikken, hvormed man opnår viden om de vanskeligheder, som der spørges til i grammatikken, først belære om grammatikkens første grundlag, ud fra hvilket man når til at konkludere sikkert om det næste; for ligesom de efterfølgende har væren fra de forudgående, således kan der også opnås viden om dem ud fra de forudgående. Og det hævder jeg, såfremt erkendelsen af en ting skrider frem i overensstemmelse med tingens orden, hvilket ikke altid kan være muligt. De vanskeligheder, der spørges til i grammatikken, vedrører ordklassernes betegnelsesindhold, værensmåderne og forståelsesmåderne, som modtages fra disse tingenes værensmåder, og om ordklassernes almene og særlige, væsentlige og accidentielle betegnelsesmåder som modtages fra hine tingenes forståelsesmåder, og om enhver type konstruktion og dens årsager. Der bør derfor anlægges betragtninger over alt dette. Eftersom sikkerhed i videnskaben opnås ved en sikkerhed i grundlaget – eftersom intet kan vides med sikkerhed, førend dets første grundlag erkendes lige frem til det efterfølgende – kan man derfor, hvis man kender grammatikkens første grundlag, gennem det som årsag erkende enhver virkning i grammatikken.

Kvæstion 1

Først må man stille spørgsmålet om opfindelsen af grammatikken, hvem der opfandt grammatikken, om det var en grammatiker eller en filosof.

At det ikke var en grammatiker, ser man således:

1. Grammatikeren er grammatiker ved at kende grammatikkens egenskaber. Hvis det således var grammatikeren, der havde opfundet grammatikken, havde han i forvejen grammatikken. Og således ville grammatikken have været til, før den blev opfundet, hvad der er umuligt.

2. Ligeledes: Den som har opfundet måderne at betegne aktivt og passivt, at betegne transitivt og intransitivt, måden at betegne ved egenskab og ved tilbliven, har betragtet disse tings egen natur. For hvorfra, om ikke fra tingenes egen natur er disse betegnelsesmåder modtaget? For måden at betegne aktivt på er afstemt måden at være aktiv på og modtaget fra denne, og måden at betegne passivt på er afstemt det lidendes måde og modtaget fra denne, og måden at betegne egenskab er afstemt den vedvarende tings væremåde og så fremdeles i de andre tilfælde. Den som betragter tingenes egne naturer, er imidlertid ikke grammatiker. Altså kan man slutte etc.

3. Ligeledes: Den som ikke skal fremlægge det første grundlag i grammatikken, kan det heller ikke tilkomme at opfinde grammatikken. Men det tilkommer ikke grammatikeren at udlægge grammatikkens første grundlag. For ikke han, men en højerestående mester, er i besiddelse af det, hvormed man kan udlægge dette. Altså kan man slutte etc.

Til forsvar for det modsatte: Den som kan overveje grammatikkens eget grundlag, bør opfinde grammatikken. Alene grammatikeren er af en sådan beskaffenhed. Altså kan man slutte etc.

2. I øvrigt: Metafysikeren har ikke kunnet opfinde grammatikken, eftersom han ikke udstrækker sine overvejelser til grammatikken, heller ikke til det, som hører til specialvidenskaberne, og fysikeren gør det heller ikke, eller geometrikeren, eller logikeren og så fremdeles, da det er aldeles forskellige læremestre. Altså følger det, at det var grammatikeren, som opfandt grammatikken.

Det bør siges, at den første skabelse af grammatikken ikke kunne ske gennem en læresætning, eftersom skabelsen af en hvilken som helst videnskab i et eller andet gennem en læresætning forudsætter denne i noget andet. Derfor må skabelsen af grammatikken nødvendigvis være sket gennem en opfindelse. Opfindelsen går imidlertid forud for selve grammatikken. Derfor var den, der opfandt grammatikken, ikke grammatiker.

Ligeledes: Man er grammatiker ved at kende grammatikken. Denne kunne imidlertid ingen kende før dens skabelse. Derfor var den, der opfandt den ikke grammatiker, men filosof, omhyggeligt overvejende tingenes egne naturer. For betegnelsesmåderne, såvel de væsentlige og de accidentielle, såvel de almene som de særlige er modtaget fra forståelsesmåderne, og lige så stor forskel der er blandt betegnelses-

måderne, er der blandt forståelsesmåderne, hvorfra de er modtaget. Forståelsesmåderne er imidlertid modtaget fra tingenes egne værensmåder. For ellers ville de have været intellektets påfund, hvad der ikke synes muligt. Og lige så stor forskel der er mellem disse forståelsesmåder, må der nødvendigvis være mellem tingenes værensmåder, hvorfra de er modtaget. Værensmåder afstemt forskellige ting erkendes imidlertid ud fra tingenes egne naturer, som grammatikeren ikke kan overveje i sig selv, men derimod metafysikeren.

Mht. dette må man forstå, at så længe en person er i færd med betragtningen af selve tingene og værensmåderne, som er afstemt efter dem, og forståelsesmåderne, er han filosof. Men når han forbinder selve tingen med stemmelyden ved at gøre den til stemmelydens betegnelsesindhold, og ved at gøre værensmåderne til forståelsesmåder, og forståelsesmåderne til stemmelydens betegnelsesmåder, da begynder han at være grammatiker – for det som hører til grammatikken, henføres til stemmelyden; derfor kaldes den for en sprogvidenskab – og følgerigtigt gør han først tingen og forståelsen til stemmelydens betegnelsesindhold, og denne forståelses forståelsesmåder gør han til stemmelydens betegnelsesmåder, før end han bliver grammatiker; dog var det samtidigt i tid.

De argumenter, der antager dette, går jeg med til.

Til argumenterne for det modsatte bør der svares:

1. Til det første: når du siger, at den som kan overveje grammatikkens eget grundlag, er grammatiker, bør der siges at det at overveje grammatikkens eget grundlag har to sider: enten overvejer man ved at forudsætte og ved at påstå ud fra senere virkninger i grammatikken, og således overvejer alene grammatikeren det, og han der overvejer det således, har ikke derved opfundet grammatikken. For han som forudsætter et eller andet grundlag, opfinder det ikke; at opfinde er at lade kendskab om en ukendt ting opstå gennem grundlaget. Eller man kan overveje grammatikkens grundlag ved at opfinde det og bekræfte det, hvis det skulle blive benægtet; og således er metafysikeren i stand til at overveje det. For han har til opgave at bekræfte enhver videnskabs første grundlag, hvis det skulle blive benægtet, eftersom de termer der afgrænser en særvidenskabs første grundlag, falder uden for enhver særvidenskab og således inden for metafysikken. Derfor tilkommer det ham at kende disse termer og gennem følgerigtighed at fremlægge definitionerne for en hvilken som helst særvidenskabs første grundlag. Heraf følger, at alene metafysikeren overvejer de begreber, der er fælles for sjælen, og de grundsætninger, der er fælles for særvidenskaberne. Eftersom disse grundsætninger sammensættes af termer, der ikke er forbeholdt nogen særvidenskab, kan de derfor ikke være forbeholdt nogen særvidenskab, såsom ”ethvert hele er større end sine dele”. For disse termer er ikke særegne for hverken geometrien, medicinen eller de andre; derfor heller ikke de nævnte grundsætninger. Men inden for metafysikken falder de termer, der er fælles for særvidenskaberne, derfor også værdierne, som sammensættes af dem, som Aristoteles siger i 10. bog af *Metafysikken*.

2. Til det andet: når du siger, at metafysikeren ikke kunne opfinde grammatikken, fordi hans overvejelser ikke udstrækker sig til de ting, der hører til de enkelte

videnskaber, bør det siges, at de vel udstrækker sig til enkeltvidenskabernes første grundlag, omend ikke til det som er første grundlag for enkeltvidenskabernes.

Kvæstion 2

Der spørges følgerigtigt til, om alle sprog har én grammatik.

Og svaret synes at være nej.

1. Fordi erkendelsen af grammatikken i et tungemål eller et sprog ville indebære, at man kendte den i ethvert sprog, hvad der synes at være falsk.

2. Ligeledes: Ligesom delen forholder sig til delen, ligeledes forholder helheden sig til helheden. Men delene i forskellige sprog er forskellige, hvad der er åbenlyst, eftersom grækerne har artiklen som en ordklasse, men det har vi ikke. Derfor vil grammatikken være forskellig fra sprog til sprog.

3. Ligeledes: Betegnelsesmåderne er forskellige i forskellige sprog. Altså er ordklasserne det også; altså også grammatikken som helhed. Oversætningen er indlysende, for hvis substratet adskiller sig fra substratet, adskiller accidensen sig også fra accidensen. Men den betegnende stemmelyd [vox], som er betegnelsesmådernes substrat, er forskellig fra sprog til sprog. Altså også betegnelsesmåderne. Altså kan man slutte etc.

4. Endvidere: Hvis alle sprog havde én grammatik, ville en eller anden, fordi han kender latin, derfor kende alle sprog, og enhver ville ligeledes kunne udpege årsagerne til kongruens og perfektion i sin egen tale. Men det synes at være falsk. Altså kan man slutte etc.

Modsat:

1. Videnskaben er én i forskellige sprog, og gennem den kan det samme erkendes og på samme måde. For hvis det samme kan erkendes og på den samme måde, er videnskaben én. Men gennem grammatikken får man viden om det samme og på samme måde i forskellige sprog. Altså har alle sprog én grammatik.

2. Ligeledes: Der er én og samme logik i alle sprog, altså er der også én grammatik. Antecedens er klar, for hvis der ikke var én logik i alle sprog, så ville vi have end anden slags end den filosofierne har overleveret os, da de overleverede logikken i græsk, og vi har den oversat til latin, og på samme måde om de andre videnskaber. Men dette er falsk. Altså kan man slutte etc.

3. Ligeledes: Enhver videnskabs væsentlige grundlag er det samme hos forskellige, den er den selvsamme hos forskellige, endog selvom den adskiller sig i sine accidenser. Grammatikken er på denne måde i forskellige sprog. For hvis en græker udtrykker et eller andet begrebet, således udtrykker latineren det samme begrebne ligeså meget i forhold til alt, som er grammatikkens væsentligste grundlag [essentialia], skønt deres tale adskiller sig i stemmelydenes figuration. For denne er accidentiel, som det senere vil blive klart.

Til spørgsmålet må det siges, at alle sprog har én grammatik. Og årsagen til dette er, at eftersom grammatikken som helhed er modtaget fra tingene – den kan nemlig

ikke være intellektets påfund; for et påfund af intellektet er nemlig det, hvortil der ikke svarer noget i tingen uden for sjælen – og eftersom tingenes naturer ligner hinanden fuldstændigt hos alle, således ligner også værensmåderne og forståelsesmåderne fuldstændigt hinanden hos alle de, som har forskellige sprog, og følgelig ligner betegnelsmåderne hinanden, og altså gælder dette følgelig også for konstruktionens eller talens måder. Og således ligner hele grammatikken i ét sprog den, som findes i et andet sprog. For hvilken værens-, forståelses-, betegnelses-, konstruktions- eller talemåde kan findes i et sprog, som ikke findes i et andet? Dette synes ikke muligt. Tag fx. navneordet eller verbet hos grækerne, der nødvendigvis må være af samme art som navneordet eller verbet hos os. For betegnelsmåden, som henlægger en del i delens art, er én og samme; og hvis de specifikke differenser er de samme i arten, så er også de, der konstrueres, de samme i art; og det som er sagt om navneordet og verbet, kan siges på samme måde om de andre ordklasser og grammatikken som helhed, som ikke er forskellig på forskellige sprog. For den er nødvendigvis én i art, og alene forskelliggjort i henhold til stemmelydens forskellige figurationer, som er accidentielle for grammatikken.

Til argumenterne for det modsatte argument bør der svares:

1. Når du siger, at hvis alle sprog havde én grammatik, så ville man ved at kende den i ét sprog kende den i et andet, indrømmer jeg følgerigtigheden, eftersom den som kender den i ét sprog, også kender den i et andet, hvad angår alt det, som er grammatikkens væsentlige grundlag. Når imidlertid den, som kender grammatikken i et sprog, ikke taler et andet sprog og ikke forstår et menneske, der taler et andet sprog, er årsagen stemmelydens forskellighed og deres forskellige figuration, som er accidentiel for grammatikken, som sagt.

2. Til det andet argument må man sige, at ordklasserne i forskellige sprog i det væsentlige er de samme og accidentielt forskelliggjorte, ligesom stemmelydene hos grækerne og latinerne, fx. navneordet ”antropos” hos grækerne og ”homo” hos latinerne; og derfor er grammatikken som helhed kun forskelliggjort i accidentiel henseende. At de har en artikel, men vi ikke, er aldeles accidentielt og ikke væsentligt.

3. Til det tredje må man sige: Når du siger, at betegnelsmåderne er forskellige på forskellige sprog, hvorfor også ordklasserne, sætningerne og grammatikken som helhed må være det, indrømmer jeg følgerigtigheden og benægter antecedens; for betegnelsmåderne er ikke forskellige på forskellige sprog. Du argumenterer, at de betegnende stemmelyde, som er betegnelsmådernes substrat, er forskellige hos forskellige sprog, og derfor også betegnelsmåderne. Du siger, at du kan slutte dig til forskelligheden i tal. For forskellene i tal i substraterne kan ikke andet end medføre en forskel i tal i accidenserne. Men skønt betegnelsmåderne er forskellige hos forskellige sprog i henhold til tal, og således grammatikken, så er de dog de samme i art, og således grammatikken som helhed. For den numeriske forskellighed og identiteten i art forenes godt i den samme ting.

4. Til det fjerde må man sige, at skønt alle sprog har én grammatik, er det dog ikke nødvendigt, at den som kender latin gennem årsager, kender ethvert sprog, og

det er ikke nødvendigt, at de på samme måde kan overføre årsagerne til kongruens og til deres tales perfektion til et andet sprog, eftersom en person kan kende dem ved erfaring og brug, en anden ikke. Den der har erfaret, kan nemlig ikke lære fra sig, fordi han er uvidende om årsagerne, men det kan mesteren, som det er skrevet i første bog af *Metafysikken*.

Kvæstion 3

Der spørges følgerigtigt, om grammatikken er en videnskab.

Og først synes svaret at være nej.

1. Boethius [dvs. Anicius Manlius Severinus Boethius, 480-524/5] siger, at videnskab er om de ting, som har fået en egen uforanderlig substans, at videnskab er en opfattelse af sandheden. Men de ting, hvorom grammatikken er, er forskellige hos forskellige folk. Altså er grammatikken ikke en videnskab.

2. Ligeledes: Videnskab er kun om det nødvendige. Sådan er grammatikken ikke, da det som kommer fra menneskelig opfindelse, ikke er nødvendigt. Altså kan man slutte etc.

3. Endvidere: Enhver videnskab er enten aktiv eller spekulativ. Grammatikken er ikke aktiv, eftersom den ikke er om de goder, som kan udføres af os. Den er heller ikke spekulativ, eftersom der er tre spekulative videnskaber iflg. Aristoteles i fjerde bog af *Metafysikken*, nemlig om natur, matematik og det guddommelige. Og grammatikken er ikke nogen af de tre, som det fremgår af sig selv. Altså kan man slutte etc.

For det modsatte: Priscian har overleveret grammatikken som en videnskab.

2. Ligeledes: Det som har dele og lidefald og årsager til disse lidefald, kan have en bestemt videnskab. Men de ting hvorom der doceres i grammatikken, er af denne art. Altså kan man slutte etc.

Det må siges, at grammatikken er en videnskab. I den forbindelse må man forstå at der kræves to ting af det, som er videnskab om noget, og den ene er, at det skal have afgrænsede årsager af en orden, der er væsentlig for det. For tilfældet og skæbnen som er accidentielle årsager uden en væsentlig orden mht. virkningen, lader os ikke få viden om denne virkning, eftersom de forholder sig på samme måde til denne virkning og til dens modsætning. Derfor kan det ikke vides om virkningen vil indtræde eller ej; derfor siger Aristoteles i sjette bog af *Metafysikken*, at det accidentielt værende ikke har en afgrænset videnskab, og han kalder dér det accidentielt værende for en virkning, der kommer af en eller anden årsag, der ikke har en orden, der er essentiel for den. Det andet som kræves, er at det, som en videnskab er om, kan opfattes af intellektet. Årsagen hertil er at videnskab er en egenskab ved selve intellektet. Og eftersom de ting, hvorom grammatikken er, kan opfattes af intellektet, og endog har årsager i sig selv, såsom konstruktion og enhver forskel herunder, og betegnelsesmåder og så fremdeles om de andre ting, er grammatikken derfor en videnskab.

1. Til det første argument for det modsatte skal der svares, at de ting som en videnskab er om, bør være uforanderlige mht. virkningerne af deres årsager, således at disse sker af nødvendighed og altid har deres egne kontingente årsager og egne værende årsager; det er ikke nødvendigt, at de selv altid er, eller at de er uforanderlige i overensstemmelse med det, som de er, men det er nødvendigt, at de forholder sig uforanderligt i det, som er tilbliven og væren ud fra årsager, der er gjort værende og kontingente. For hvis de ting, som en videnskab er om, bør være uforanderlige mht. det de er, ville der kun kunne være videnskab om de separate substanser, som altid er i én disposition og som ikke forandrer sig.

2. Til det andet må man sige, at videnskab er om nødvendige ting; men når du siger, at de ting som er i grammatikken, ikke er nødvendige, siger jeg, at de er nødvendige ud fra den form for nødvendighed, som kræves til en videnskab, nemlig at de bliver til af nødvendighed og kommer af noget, hvorved de kan erkendes. Hvis derfor videnskab krævede, at det erkendelige skulle være nødvendigt i henhold til det, som det er, så ville der kun være videnskab om det, i hvis natur det var, at det ikke kunne forholde sig anderledes. Og dette er falsk. For der er en videnskab om det blivende og det forgående, som undertiden er, undertiden ikke er, men dog gennem de årsager i henseende til hvilke de altid er. Derfor siger Aristoteles i første bog af *Den anden analytik*, at af de ting som ofte er, bliver der demonstrationer og videnskaber. Indse dog at det som ofte bøjer sig for tidens skiften, dog altid er til ud fra dette første grundlag som forudsætning.

3. Til det tredje bør det siges, at grammatikken er en spekulativ videnskab, selv om den hverken er om natur, matematik eller det guddommelige. Og dette fordi den ikke er en essentiel del af filosofien, men er en introducerende videnskab, der tjener til at opnå erkendelse i de spekulative videnskaber, som er essentielle dele af filosofien, det være sig om natur, matematik eller det guddommelige.

Kvæstion 4

Der spørges følgerigtigt, om grammatikken er én videnskab.

Det synes ikke at være tilfældet:

Ud af en mængde ting, som der kan opnås viden om, synes der at være en mængde videnskaber. For ligesom læremestrene adskiller, således er også de ting, som disse overvejer i sig selv. Men det som der doceres om i grammatikken, er mange ting og ikke én, såsom konstruktion og tegn-kerne og betegnelsesmåder og andre lignende ting.

2. Endvidere: hos mennesker varierer grammatikken i de forskellige sprog, ser det ud til, ligesom grækerne og latinerne. Altså kan man slutte etc.

For det modsatte:

1. Priscianus der har overleveret grammatikken som én videnskab.

2. Ligeledes: Den videnskab er én, som har substrat i én slægt og overvejer dennes dele og lidefald, som Aristoteles vil det i første bog af *Den anden analytik*. Grammatikken har ét substrat, som det vil vise sig, hvis dele, lidefald og disses årsager den

overvejer. Altså kan man slutte etc.

Det skal siges at grammatikken er én videnskab. Angående dette må man forstå, at det er én videnskab, som giver viden om en eller anden enhed og alt dette, som tilskrives denne, hvordan denne tilskrivningsmåde end har været. For nogle ting tilskrives den som lidefald, og andre som årsager, det første grundlag og elementer, og andre som dele i substratet og som integrale dele og således mht. de andre ting. Dog retter denne videnskab sig først mod erkendelsen af det, der kan opnås viden om og alt det, som tilskrives den pga. det. – Angående det andet må man forstå, at videnskaber kan blive forskellige enten som følge af en forskel i det, der kan opnås viden om, eller pga. en forskel i de vidensmåder, hvorved der doceres om dette vide-lige, som når man i én videnskab går frem ved at demonstrere, i en anden ved at fortælle, som det fremgår af Boethius og Jordanus' [Jordanus de Nemore, matematiker mv. fra 13. årh.] aritmetikker, pga. en forskel i det, der skal opnås viden om, og i måderne hvorpå der doceres om det.

1. Til argumenterne imod skal der svares, at skønt der doceres om mange ting i grammatikken, så – eftersom disse mange ting forenes i ét mål – er der en enhed i videnskaben pga. målets enhed, hvorfor mængden af ting ikke hindrer, at der er enhed i grammatikken. Derfor doceres der mange erkendelige ting i disse videnskaber, og således – da man ikke kan slutte fra erkendelse af en ting til en anden – er disse videnskaber mange.

2. Til det andet bør det siges, at grammatikken hos alle mennesker og i de forskellige sprog er én og samme hvad angår dens væsentlige første grundlag, væsentlige virkninger og fagets regler. Forskellen ligger alene i dens accidenser, som en videnskab ikke betragter, såsom stemmelydens forskellige figurationer. Da derfor den accidentielle forskellighed og den væsentlige enhed finder sammen i det samme, og da en videnskab ikke betragter den accidentielle forskel ved dets erkendelige grundlag – for enhver læremester betragter alene det, som i sig selv tilskrives det erkendelige, hvordan end tilskrivningens måde har været – derfor er grammatikken ens hos alle, selv om den i det accidentielle er forskelliggjort.

Kvæstion 5

Dernæst spørges der, om grammatikken er nødvendig.

Og svaret synes at være nej.

1. Enhver videnskab som er nødvendig for mennesket, er enten nødvendig for det herved kan blive godt, eller vidende. Men mennesket bliver ikke godt gennem grammatikken, men derimod gennem moralvidenskaberne. ”Denne beskæftigelse er ikke for kontemplationens skyld, men for at vi skal blive gode”, som Aristoteles siger i *Etikken*. Mennesket bliver heller ikke vidende gennem grammatikken, eftersom ”vores videnskab er forårsaget af tingene, ligesom videnskaben om gud er den forårsagende ting”, som det er skrevet i bogen *Om Årsager*, og grammatikken belærer ikke om tingene selv, altså kan man slutte etc.

2. Endvidere: En virkning, der kommer fra vores vilje, er ikke nødvendig. ”For

den rationelle kraft virker til sin modsætning”, som det siges i bogen *Om tolkning* og i niende bog af *Metafysikken*. Grammatikken er vores opfindelse og kommer fra vores vilje. Altså er den ikke nødvendig.

3. Endvidere. Grammatikken er ikke nødvendig, hvis vi ikke gennem den kan udtrykke vores følelser og begreber for en anden. Men den er ikke nødvendig af den grund, for til de ting som ligger os naturligt for, behøver vi ikke fag eller videnskab. Nu ligger det naturligt for mennesket, at det kan udtrykke sine følelser og begreber for en anden. Det kan endda andre dyr: udtrykke deres begreber og følelser gennem stemmelydene for individerne i deres slægt. Så med hvilken ret kan du benægte dette i mennesket?

Endvidere: Vi ser uuddannede folk udtrykke deres begreber og tanker, selvom de ikke har et fag eller grammatikkens regler. Altså er den ikke nødvendig pga. dette formål.

4. Endvidere: Nødvendigt er det, i hvis natur det ligger, at det ikke kan forholde sig anderledes. Men sådan er alene det værende, som hverken i sin dannelse, i sin væren eller i sin opretholdelse afhænger af noget andet forudgående. – For det som afhænger af noget andet forudgående, dette kan i det omfang det er om sig selv, forholde sig anderledes. For det er ikke det, // af hvilket det var afhængigt, hvis man ser bort fra dette andet [teksten er her korrupt]. – Da grammatikken altså ikke er af denne art, som det fremgår af sig selv, altså kan man slutte etc.

For det modsatte synes at tale:

Det som tjener et formål, er nødvendigt i det omfang, det tjener dette formål. Da altså grammatikkens formål er, at vi kan udtrykke begreber og følelser for en anden, iflg. Platon i *Timaios*: ”Vores sprog er givet os, for at udtrykkene for vores vilje hurtigt kan blive fælles”. [her mangler der noget i teksten]

Det bør siges, at grammatikken er nødvendig i sig selv, fordi den skrider frem efter principper i henseende til hvilke de følgende trin i grammatikken umuligt kan forholde sig anderledes, og med disse principper som forudsætning må de følgende trin nødvendigvis forholde sig sådan og ikke anderledes. For eftersom en given ordkerne [dictio] har nogle bestemte betegnelsesmåder og ikke andre, bør den derfor også nødvendigvis have nogle bestemte konstruktioner og ikke andre, og det samme må man forstå mht. de øvrige. For grammatikken er nødvendig for mennesket, for at det kan udtrykke et intenderet begreb i en velafstemt tale. Den er også nødvendig som introduktion til andre videnskaber, hvorfor man bør indse, at nogle videnskaber er ærværdige, fordi de er fortræffelige i sig selv pga. det gode, den intellektuelle glæde og perfektion, som er i dem. Andre er nyttige videnskaber, som er introducerende til de første. Derfor er også det nyttigt, som vælges pga. noget andet og ikke pga. sig selv. Angående dette må man forstå, at nogle videnskaber er nødvendige for mennesket som nyttigheder i livet og til at dække kroppens behov, og de kaldes mekaniske fag. Andre er nødvendige for menneskets livsførelse, dvs. til at forstå om et menneskes handling er rigtig og retter sig mod menneskelivets bedste og højeste mål. Og denne er god og rigtig, og en sådan handling er i overens-

stemmelse med den forstandige livsførelse. For det er nemlig en forstandig sjælelig tilstand, der retter enhver menneskelig handling mod menneskets højeste mål, og den skal angive den rette middelvej i alle menneskelige handlinger; og gennem disse kundskabsfag opnås en operativ viden, og jeg siger, at disse fag er nødvendige for mennesket, for det er vanskeligt for den uvidende at handle ret. Også andre videnskaber er nyttige for mennesket, for at mennesket gennem dem kan opnå viden om alt det, der bør anlægges betragtninger over, for at mennesket gennem det på en eller anden måde kan forstå alt gennem viden – skønt det ikke kan være alt – der naturligt giver kendskab til alle former. Og jeg siger, at de er nødvendige for mennesket, for uden dem når mennesket ikke sin perfektion. For det er lidt for et menneske at have det, som mennesket har gennem naturen. For naturen sender mennesket vældigt ufuldstændigt ud i verden, og et menneske uden visdom er næsten som et vildt dyr. Derfor siger Kommentatoren [Averroes *Phys.* VIII] at ”ordet menneske bruges flertydigt om en vidende og om en uvidende”. Således er det altså tydeligt, at nogle videnskaber er nødvendige for mennesket til at dække behov. ”For den vise har brug for nyttige goder i livet”, som Filosoffen [Aristoteles *Ethica Nic.* I c. 9] siger – nogle med henblik på at udvirke det gode og glæden derved, såsom moralvidenskaberne, og andre med henblik på erkendelse af det sande og glæden derved, og således lever man nødvendigvis det lykkelige liv. For det lykkelige liv består i tre ting, nemlig i udførelsen af det gode, erkendelsen af det sande og glæden ved begge dele. Dette er det højeste gode for menneskearten, og enhver der er det foruden, må vide, at han er et ufuldstændigt individ af sin art, og ikke udfører menneskelige handlinger; disse tre slags videnskab har Aristoteles kort berørt i tiende bog af *Etikken*: ”Lykkelig den for hvem der er sørget tilstrækkeligt, når han udfører ædle handlinger”. For også han der ejer lidt, kan handle. Gennem det første forstår han de videnskaber, hvorved behovene dækkes, og gennem ædle handlinger forstår han de moralske og de kontemplative handlinger og den glæde, der er i dem, som alene af alle mulige glæder i menneskearten bør vælges af et menneske, således som vi har erklæret i vores spørgsmål til moralvidenskaben.

1. Til det første argument imod skal det siges, at skønt grammatikken ikke er nødvendig for mennesket i den forstand, at det bliver vidende gennem den, således som det bliver vidende gennem en final videnskab, så bliver et menneske dog vidende gennem den, som en introduktion til andre finale og ærefulde videnskaber. Og videre bliver et menneske gennem grammatikken grundigt vidende om den videnskab, hvormed man udtrykker i det i forstanden begrebne i et velafstemt sprog. Du hævder modsat, at vores videnskab er forårsaget af tingene, og at grammatikken ikke overvejer selve tingene; dertil skal det siges, at skønt grammatikken ikke overvejer tingene selv, så er dog dét, som grammatikken betragter i sig selv, modtaget fra tingene. For de kan ikke være et påfund af intellektet.

2. Til det andet skal det siges, at grammatikken ikke helt udspringer fra vores vilje. Thi grundlæggeren [impositor] er retledt af tingenes egenskaber, således at han ikke kan betegne selve tingen under betegnelsesmåder, der støder an mod denne tings egenskaber, som det senere vil blive følgerigtigt påvist.

3. Du hævder for det tredje, at et menneske naturligt udtrykker det intenderede begrebne og følelser, sådan som vi ser andre dyr gøre. Altså behøver det ikke det fag og den videnskab, som er grammatikken. Jeg siger, at selvom vi ser bort fra alle de sprog, tale- og betegnelsesmåder, der er opfundet af mennesker, ville menneskearten med naturlig styrke udtrykke sine begreber og følelser, og alle mennesker ville gøre det på samme måde, eftersom det, som af naturen er ét, er det samme hos alle, der har del i denne natur, og menneskearten ville have nogle stemmelyde naturligt ordnede til dette formål, ligesom vi nu ser smerte og følelser og lignende begrebne blive udtrykt ved nogle bestemte ord. Da sprogene nu er blevet opfundet af mennesket og forskelliggjort af forskellige folk, er grammatikken nødvendig, selvom andre levende væsener naturligt kan udtrykke deres følelser og det begrebne og ikke har brug for et fag, fordi de ikke stammer fra en opfindelse og en overvejelse som hos mennesket.

4. Til det fjerde skal det siges at grammatikken ikke er nødvendig i den form for nødvendighed, som du beskriver i dit fjerde argument. For alene det første værende er nødvendigt på denne måde.